

همبستگی ابعاد اجتماعی و جرائم و ارتباط آن با طراحی فضامحور کلانتری‌ها

(مطالعه موردی: ۲۸ کلانتری تهران بزرگ)

کیوان کیانی^۱، کامیاب کیانی^۲، مهدی خاک زند^۳

از صفحه ۱۰۹ تا ۱۲۷

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۸

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۱۹

چکیده

هدف و زمینه: هر چه کلانتری‌ها بتوانند در وظیفه اصلی‌شان یعنی پاسخگویی به نیازهای امنیتی جامعه، عملکرد بهتری داشته باشند، سطح کیفیت زندگی شهروندان بالاتر می‌رود. بستری که این وظایف در قالب هویت فیزیکی در آن صورت می‌پذیرد ساختمان کلانتری است. حال با استفاده از رویکرد طراحی فضامحور معماری به کشف راه‌کارهای طراحی فضاهای اصلی کلانتری‌ها، بر اساس شاخص‌های اجتماعی محدوده استحضاطی آنها پرداخته شده است.

روش تحقیق: این پژوهش از نوع کاربردی است و روش تحقیق آن از نوع همبستگی است. همچنین ۲۸ کلانتری به صورت تصادفی و پراکنده در تمامی مناطق شهر تهران، به عنوان نمونه موردی انتخاب شده‌اند. اطلاعات این پژوهش بر اساس مطالعه و بررسی منابع کتابخانه‌ای و داده‌های سال ۹۸ پلیس پیشگیری ناجا، سال‌نامه آماری شهر تهران، اطلس کلان‌شهر تهران و بازدیدهای میدانی گردآوری شده است و سپس به تحلیل همبستگی شاخص‌های اجتماعی و پنج جرم مهم (رایج‌ترین)، به دست آمده، به وسیله نرم‌افزار آماری اس پی اس اس پرداخته شده است. در نهایت به تطبیق همبستگی بین شاخص‌های اجتماعی و پنج جرم مهم با طراحی فضامحور پرداخته شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: بر اساس تحلیل همبستگی صورت گرفته، رابطه معناداری بین هر شاخص اجتماعی نسبت به یک یا چند جرم کشف گردید. سپس با استناد به وظایف هر بخش کلانتری به واسطه جرائم مربوطه‌شان رابطه اثرگذاری شاخص‌های اجتماعی محدوده استحضاطی‌شان با هر فضای اصلی کلانتری تبیین گردیده است. بدین ترتیب با استفاده از یافته به دست آمده به تبیین راه‌کارهای فضاهای اصلی کلانتری پرداخته شده است. راه‌کارهای تبیین شده، به الزاماتی از قبیل تعداد یا نوع اتاق‌ها، موقعیت قرارگیری، دسترسی، سلسله مراتب، همجواری‌ها، وسعت و تناسب فضای پرداخته‌اند. در نهایت نیز ساختارهای فضایی تبیین شده، می‌تواند موجب ایجاد یک کلانتری مطابق با شاخص‌های اجتماعی گردد.

کلید واژه‌ها: کلانتری، شاخص‌های اجتماعی، جرم، طراحی فضامحور، همبستگی.

^۱ کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه تهران، تهران، ایران. نویسنده مسئول. keyvankiani72@gmail.com

^۲ کارشناسی ارشد معماری منظر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران. Kamyabkiyani1390@gmail.com

^۳ دانشیار گروه معماری منظر، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت، تهران، ایران. Mkhakzand@iust.ac.ir

مقدمه و بیان مسئله

کلانتری هویتی اجتماعی از بطن جامعه مدنی است، که حافظ اجرای قوانین و امنیت در جامع می‌باشد. این امر از آن جهت حائز اهمیت می‌باشد که در جامعه امروزی هیچ اجتماع مدرنی بدون ناظری بر اجرای قوانین نمی‌تواند شکل بگیرد. بنابراین کلانتری‌ها از فضاهایی کاملاً عملکردی در تامین امنیت شهرها می‌باشند. البته باید متذکر شد، که کلانتری مانند سیستمی یکپارچه از بخش‌های تخصصی تشکیل شده است. تحقیقات مختلف نشان می‌دهد اجرای درست وظایف کلانتری به طراحی معماری آن نیز وابسته می‌باشد. معماری کلانتری باید به گونه‌ای باشد که هر یک از فضاهای آن پاسخ‌گو و متناسب با وظایف آن بخش از کلانتری، در نتیجه از طریق شاخص کردن طراحی فضا محور معماری کلانتری در رفع نیازهای کاربران خود کمک به‌سزایی نماید. در واقع ساختمان کلانتری نوعی اطمینان قابل مشاهده را برای جامعه به‌وجود می‌آورد (میلی^۱، ۲۰۱۲) در واقع این امر رابطه متقابل و تاثیرگذار معماری و جامعه را نمایش می‌دهد (کالایکی و بیلیر^۲، ۲۰۱۶). انتظار می‌رود فضا و محیط کلانتری نه تنها احساس امنیت را در کاربران ایجاد نماید بلکه از طریق بهبود طراحی معماری فضاهای آن و ایجاد پاسخگویی به روز نسبت به میزان جرائم و نیازهای جامعه سبب دستیابی به پایداری اجتماعی گردد.

این پژوهش با این فرض انجام شده است که اگر فضاهای کلانتری هر کدام به‌صورت یک واحد خودکفا و مجزا در انجام وظایف خود در رسیدگی به جرائم مربوطه‌اش طراحی گردد، سبب دستیابی به یک کلانتری کاملاً بهینه و پاسخگو می‌گردد. با استفاده از طراحی فضا محور در کلانتری بر اساس وضعیت اجتماعی محدوده استحقاقی آن و با افزایش کارایی به روز معماری کلانتری می‌توان گامی اساسی در این زمینه برداشت.

شدت تغییرات در زندگی مدرن، تعریف معماری مدرن کلانتری و کاربرد آن را دچار تحولات بسیاری کرده است و ضرورت بازنگری در طراحی فضاهای کلانتری دو چندان شده است. معماری کلانتری و محیط آن سرپناهی امن برای جامعه است. کلانتری به‌عنوان ناظر بر اجرای قوانین شناخته می‌شود و خدماتی را در این راستا به کاربران خود ارائه می‌دهد. با تغییرات در نیازهای جامعه، افزایش جمعیت، ... فضاهای داخلی کلانتری نیز نیازمند تغییرات است. طراحی فضاهای داخلی کلانتری برای راحت انجام شدن کارهای کاربران آن و همچنین ایجاد فضایی مطلوب برای رسیدگی به مشکلات مردم است زیرا طراحی محیطی مطلوب می‌تواند در انجام شدن سریع‌تر کارهای مردم در کلانتری کمک به‌سزایی کند. بنابراین پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر می‌باشد:

- طراحی فضا محور در پاسخ‌گویی به کاربری مطلوب کلانتری تا چه میزان موثر است؟
- کدام شاخص‌های اجتماعی جامعه دارای رابطه همبستگی با میزان جرائم می‌باشد و تا چه میزان بر فضاهای کلانتری تاثیرگذار است؟

¹ Millie, 2012

² Kalayci & Bilir, 2016

این سوالات نیازمند بررسی رابطه بین فضاهای کلانتری با میزان جرم و جنایت در محدوده استحضاطی کلانتری‌ها است. به طور خلاصه این پژوهش به دنبال ارتقاء معماری کلانتری‌ها به شیوه دخیل نمودن رابطه جرائم و ابعاد اجتماعی می‌باشد. این که چگونه می‌توان فضاهای داخلی را به منظور ارتقاء بهتر فعالیت‌های کلانتری بهبود داد. این پژوهش بر اساس فرضیه‌های زیر دنبال شده است:

شناخت دقیق رابطه ابعاد اجتماعی و جرائم در محدوده استحضاطی کلانتری‌ها در بهبود مطلوبیت و رضایت‌مندی فضاهای کلانتری تاثیر به‌سزایی دارد.

اطلاعات لازم برای این فرضیه بر اساس تحلیل محدوده‌های استحضاطی ۲۸ کلانتری تهران بزرگ و تجارب پیشین جمع‌آوری شده است. برای پاسخ به سوالات مطرح شده اهداف خاص زیر مورد تاکید قرار خواهد گرفت.

- شناسایی فضاهای مختلف کلانتری و رابطه هر فضا با شاخصهای اجتماعی و جرائم.
- ایجاد ساختاری برای بهبود کلانتری‌های موجود و کلانتری‌هایی که در توسعه‌های آتی ساخته می‌شوند.

پیشینه پژوهش

هر پژوهشی دارای پیشینه‌ای می‌باشد که اساسی برای پژوهش‌های آینده است. این پژوهش نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد، در راستای بررسی طراحی ساختمان کلانتری‌ها پژوهش‌های بسیاری صورت پذیرفته است. از جمله پژوهش‌هایی که به این موضوع پرداخته‌اند در جدول (۱) نمایش داده شده است:

جدول ۱: پیشینه پژوهش (منبع: نگارندگان)

عنوان پژوهش	سال پژوهش	نویسندگان	هدف پژوهش
روان‌شناسی ساختمان عدالت: آزمایش نظرسنجی بر روی معماری مراکز پلیس، احساسات عمومی و نژاد	۲۰۲۱ میلادی	هدلی و همکاران ^۱	این پژوهش با تحلیلی پیمایشی به بررسی تاثیر معماری ساختمان‌های عدالت محور بر مردم و جامع پرداخت شده است. در پیمایش صورت پذیرفته از کلیه مردم اعم از سیاه‌پوستان، سفیدپوستان، زن‌ها و مردها پرسش شده و نکات منفی و مثبت این بناها به‌دست آمده است.
برنامه کلانتری منطقه چهارم	۲۰۱۸ میلادی	لیو ^۲	طرح توسعه کلانتری در ویرجینیای آمریکا
ایستگاه‌های پلیس، معماری و اطمینان مجدد عمومی	۲۰۱۲ میلادی	میلی ^۳	این پژوهش به روش پژوهش‌های میدانی به بررسی معماری کلانتری بر اساس ابعاد اجتماعی پرداخته است. رویکرد این پژوهش بر اساس رابطه جرم‌شناسی و معماری کلانتری است.

¹ Headley et.al, 2021

² Liu, 2018

³ Millie, 2012

این پژوهش با توجه ویژه به طراحی اقتدارگرایانه کلانتری ها و طبقه طراحی نمای آن با بررسی نظرات ۱۲۲ نفر از کاربران به روش ترجیحات کاربران صورت گرفت است.	کیلینتون و دولین ^۱	۲۰۱۱ میلادی	«آیا این واقعا یک کلانتری است؟»: بخش های بیرونی اداره پلیس و قضاوت درباره اقتدار، حرفه های بودن و قابلیت دسترسی
دستورالعمل طراحی ساختمان های پلیس در کشور بریتانیا با هدف افزایش کیفیت این ساختمان ها	وزارت کشور بریتانیا ^۲	۲۰۰۵ میلادی	کیفیت طراحی برای ساختمان های پلیس
نتایج حاصل از پژوهش نشان می دهد که متغیرهای باقی مانده در مدل رگرسیونی، شامل متغیرهای عملکرد واحدهای مشاوره و مددکاری اجتماعی کلانتری و رضایت مندی مراجعین از خدمات واحدهای مشاوره و مددکاری اجتماعی کلانتری، به ترتیب بیشترین تأثیر را بر متغیر سرمایه اجتماعی پلیس داشته و توانسته اند بر اساس ضریب تعیین تعدیل شده، ۲۳ درصد از تغییرات سرمایه اجتماعی پلیس را تبیین نمایند.	حیدر نژاد و همکاران	۱۳۹۹ شمسی	بررسی نقش واحدهای مشاوره و مددکاری اجتماعی کلانتری ها در ارتقاء سرمایه اجتماعی پلیس (مورد مطالعه: کلانتری های شهر مشهد)
این پژوهش به این نتیجه دست یافت است که، جهت حل عارضه های سیستم خدمات کلانتری ها، راه کارهای بهبود از جمله تقویت و تدوین برنامه های بلندمدت به منظور بهبود رضایت شغلی و تعهد کارکنان، وجود سیستم مدیریت عملکرد منحصر به فرد کلانتری ها و اجرای سیستم مدیریت فرآیندهای کسب و کار ارائه شد.	رفیعی کیا	۱۳۹۸ شمسی	عارضه یابی سیستم عملکرد خدمات کلانتری و ارائه راه کارهای بهبود (مورد مطالعه: کلانتری های شهر تهران)
این پژوهش بر اساس بررسی نیازهای کاربران به دنبال طراحی فضای کلانتری ای است که موجب کاهش استرس استفاده کنندگان شود.	بیات و رسولی	۱۳۹۲ شمسی	طراحی فضای کلانتری نمونه بر اساس ارزیابی تأثیر آن بر آرامش روانی مراجعان و کارکنان کلانتری
بهره وری پایوران کلانتری ها و پاسگاه های استان قم از نظر پاسخ دهندگان (نمونه مورد تحقیق) مساعد بوده و در سطح نزدیک به مطلوب قرار دارد و بهره وری در جامعه از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار می باشد. بنابراین بهره وری پایوران کلانتری های فرماندهی انتظامی استان قم در سطح مطلوب ارزیابی گردید.	اسکندری و همکاران	۱۳۸۹ شمسی	ارزیابی بهره وری کلانتری و پاسگاه های نیروی انتظامی (مطالعه موردی فرماندهی انتظامی استان قم)

با بررسی پژوهش های صورت پذیرفته می توان به شناخت رویکردهای مختلف طراحی کلانتری و نیازهای محیط مطلوب کلانتری را شناخت، ولیکن هیچ یک به بررسی طراحی فضاهای داخلی بهینه و پایدار بر اساس شاخصه های اجتماعی جامعه نپرداخته اند. حتی در طرح های جامع طراحی کلانتری در انگلستان و آمریکا نیز تنها به استفاده از مصالح مناسب و طراحی معماری بدون در نظر گرفتن نیازهای جامعه طراحی شده است. بر این اساس این پژوهش با رویکردی جدید به بررسی این مولفه موثر در طراحی کلانتری ها پرداخته شده است.

¹ Clinton & Devlin, 2011

² Home office

مفهوم‌شناسی فضا و طراحی مبتنی بر فضا (فضا- محور)

بررسی علمی و فلسفی مفهوم فضا نشان می‌دهد که فضا بیشتر امری ذهنی است. درک تجربی فضا تأیید می‌کند که فضا، خود شیء نبوده، بلکه رابطه میان اشیا، یا ظرف اشیا یا تابش اشیاست (فلاح و شهیدی، ۱۳۹۴: ۲۹). در فرهنگ معین، فضا چنین معنا شده است «مکان وسیع، زمین فراخ، ساحت؛ مکانی که کره زمین در منظومه شمسی اشغال می‌کند» (مهدی نژاد و صادقی حبیب آباد، ۱۳۹۷). در معماری ظهور واژه «فضا» در انتهای قرن نوزدهم با نظریات حجم‌سنجی سمپر در آلمان آغاز شد که از بی آن نظریات زیبایی‌شناسیک آمد، آنگاه از اندیشه مدرن اولیه غنا یافت و نهایتاً خود را با گیدئون بر دنیای انگلیسی‌زبان گشود؛ پس واژه «فضا» به واژگان روزمره معماری وارد شد. سپس آدولف لوس در ۱۸۹۸، هندریک پتروس برال‌گه در ۱۹۰۵ و پتر برنس در ۱۹۱۰ اظهارات و تألیفاتی دارند که فضای محصور را ذات و مقصود معماری دانستند. مطالعات فضایی همچنین از دغدغه جدید دنیای پژوهش نسبت به کار بین رشته‌ها و عدم اکتفا به یک رشته به خصوص در مواجهه با مسائل دنیای واقعی برکنار نبوده است (ضرغامی و بهروز، ۱۳۹۴).

معماری مبتنی بر فضا، یک معماری محاسباتی، توزیع شده برای دستیابی به مولفه‌های مقیاس‌پذیر خطی در پروژه‌های کاربردی با عملکرد بیهنه و قوی، با استفاده از پارادایم‌های فضایی است. طراحی مبتنی بر اصول بهینه‌سازی فضایی براساس معماری عملکردگرا، معماری رویدادگرا و همچنین عناصر ساختاری صورت می‌پذیرد. با معماری مبتنی بر فضا، برنامه‌ها از مجموعه واحدهای خودکفا ساخته می‌شوند که به واحدهای پردازش معروف هستند. این واحدها مستقل از یکدیگر هستند، بنابراین در طراحی میتوان با افزودن واحدهای بیشتر مقیاس‌بندی گردد. مدل ساختاری نهایی ارتباط نزدیکی با الگوهای دیگر دارد، که ثابت شده در پرداختن به چالش مقیاس‌پذیری، این روش طراحی موفقیت آمیز می‌باشد (دومانت و مولین، ۲۰۰۸)^۱.

در واقع فضا ظرفی است که در آن مفاهیم و معانی شکل می‌گیرند، مفاهیم و معانی که تعریف کننده کاربردهای فضا می‌باشند. در طراحی معماری کلانتری‌ها نیز مفهوم‌شناسی فضای کلانتری و تدوین الگوهای فضایی آن از اهمیت بسیاری برخوردار است، در واقع فضای محیطی کلانتری مفهومی اجتماعی است که بر اساس نیازهای اجتماع طراحی گردیده است. به همین منظور در این پژوهش با بررسی اثرگذاری شرایط اجتماعی بر نوع و میزان جرائم و به واسطه آن بر میزان عملکرد هر فضای مربوطه کلانتری‌ها به شناخت ساختار تنظیم‌کننده معماری فضاهای کلانتری مبتنی بر وضعیت شاخصه‌های اجتماعی محدوده استحقاقی‌اش پرداخته شده است.

¹ Dumount & Mourlin, 2008

کلانتری و فضاهای آن (بخش های اصلی)

براساس فرهنگ‌نامه عمید واژه کلانتری یعنی شعبه‌ای از شهربانی که به کارهای مربوط به حفظ نظم و آرامش یک بخش از شهر رسیدگی می‌کند. البته امروزه شهربانی با تجمیع با مرزبانی و کمیته انقلاب اسلامی به سازمان ناجا تغییر پیدا کرده است. همچنین وظایف کلانتری‌ها در سه دسته وظایف انتظامی، وظایف پلیس خدمات قضایی و خدمات انتظامی طبقه‌بندی شده است.

مأموریت کلانتری‌ها و پاسگاه‌های انتظامی عبارتند از (بستو و شرفی، ۱۳۹۶):

الف) برقراری نظم و امنیت در حوزه استحفاظی و سرزمینی با استفاده از استعداد نیروی انسانی، تجهیزات، امکانات و ملزومات مربوط.

ب) پیشگیری از وقوع جرایم در حوزه استحفاظی.

ج) اجرای دستورات قضایی در مقام ضابط در موارد (الف) و (ب).

د) انجام امور خدماتی برابر قانون.

کلانتری‌های جدید (دهه اخیر) از سال ۱۳۸۶ مهم‌ترین رویکرد ساختاری با نگرش تخصصی شدن وظایف و امور در کلانتری‌ها به وجود آمد که موجب اجرای مأموریت‌های محوله به صورت تخصصی در معاونت‌های کلانتری شد و از سردرگمی و اتلاف وقت مردم در کلانتری‌ها که گاهی ناراضی‌نیز به دنبال داشت، جلوگیری به عمل آمد. این امر در نهایت سبب پیشرفت امور، افزایش کشف جرایم، برطرف شدن نیازمندی‌های مراجعان و رضایتمندی اصحاب پرونده‌ها و سیستم قضایی از کلانتری‌ها شد (بستو و شرفی، ۱۳۹۶). نوع ساختار سازمانی کلانتری‌ها بر اساس ساختار سری (ج) عبارتند از: الف) کلانتری ویژه ب) کلانتری درجه ۱ ج) کلانتری درجه ۲ د) کلانتری درجه ۳ ه) کلانتری درجه ۴ و کلانتری درجه ۵

همچنین براساس مشاهدات میدانی، بخش‌های اصلی کلانتری ویژه و یک عبارتند از: معاونت پیشگیری، معاونت اطلاعات، معاونت تجسس، پلیس خدمات، دایره اجتماعی و دایره اداری و پشتیبانی که همه زیر نظر رئیس کلانتری فعالیت می‌کنند. و مسئولیت رسیدگی به جرائم مربوطه بخش‌های اصلی در جدول زیر ارائه گردیده است. لازم به ذکر است گستردگی جرائم زیاد و متنوع می‌باشد اما در این پژوهش فقط جرائم مهم (رایج‌ترین‌ها) مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به‌طور کلی فضاهای کلانتری و جرم‌های متببط به هر فضا در جدول (۲) نمایش داده شده‌اند.

جدول ۲: معرفی فضاها و جرم‌های مربوطه آنها در کلانتری‌ها (منبع: نگارندگان)

جرم‌های مرتبط با هر فضا	فضاهای کلانتری
نزاع و درگیری - مالی و اقتصادی - راهور - تهدید و اکراه - جرائم عمومی علیه اموال و اشخاص	قضایی
مالی و اقتصادی - سرقت - جرائم عمومی علیه اموال و اشخاص	تجسس
مفاسد اجتماعی - تهدید و اکراه	اطلاعات
مواد مخدر	مواد مخدر
اختلافات خانوادگی	اجتماعی

جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی همانند دیگر پدیده‌های اجتماعی، دارای ابعاد مختلفی است و عوامل متعددی می‌تواند در پیدایش آن نقش داشته باشد و به همین دلیل، تغییر و تحول پدیده‌های اجتماعی به کندی صورت می‌گیرد. بنابراین، اگر محیط اجتماعی و اقتصادی و سیاسی در میزان جرم تأثیر مستقیم دارد، به صرف تشدید مجازات برای مجرمان یا برخورد شدید نیروهای انتظامی با آنان یا ایجاد رفاه اقتصادی و بالا بردن سطح معیشت زندگی، نمی‌توان از بروز جرایم در یک کشور جلوگیری نمود، بلکه پیش‌گیری از ارتکاب جرایم افراد، تلاش همه جانبه‌ای را در تمامی ابعاد طلب می‌کند تا بتوان در این زمینه، به موفقیت‌هایی دست یافت (قاسم روشن، ۱۳۷۹).

در برخورد با پدیده جرم و ناامنی دو گزینه اصلی در برابر اولیای امور قرار دارد. گزینه اول، رویکرد سنتی سرکوبی و مجازات است که با شدت عمل و از طریق سیستم عدالت کیفری (شامل دادگاه‌ها و پلیس و سازمان زندان‌ها) پیگیری می‌شود. این رویکرد در اواخر قرن اخیر ناتوانی خود در حل مشکل جرم را آشکارا نشان داده است. گزینه دوم، مقوله پیشگیری از جرم است. به دلیل کارایی بالای این رویکرد در دو دهه اخیر اقبال بسیاری به پیشگیری از جرم در جوامع مختلف دیده می‌شود (محمدنسل، ۱۳۸۹). مهم‌ترین مورد تحلیل در این پژوهش جرم‌شناسی می‌باشد. دلیل این امر از این بابت می‌باشد که عملکرد اصلی کلانتری مقابله و پیشگیری جرم می‌باشد. بنابراین جرم دلیل اصلی ایجاد کاربری کلانتری در شهر می‌باشد.

طراحی محیطی

امنیت از اساسی‌ترین نیازهای انسان است که نقش مهمی در استفاده از محیط پیرامونی دارد (فائمی شاد و توسلی، ۱۳۹۱). جرم معلول عوامل متعددی است که یکی از آنها عوامل کالبدی است (شهسواری و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۹). در دهه ۱۹۸۰ نظریه‌ای تحت عنوان پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی مطرح شده است. مفهوم بنیادی برنامه پیشگیری از جرم از گذر طراحی محیطی بر این اساس استوار است که بافت فیزیکی محیط را می‌توان به گونه‌ای شکل داد که سبب کاهش جرم و یا ترس از وقوع جرم و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی گردد (کمالی و همکاران، ۱۴۰۰). یکی از نظریات مطرح در زمینه پیشگیری از وقوع جرم، پیشگیری از بزه کاری از راه طراحی محیطی است. دیدگاه نظریه بالا، بر ساخت مؤثر محیط بنا شده است تا به این وسیله، احساس امنیت در شهر افزایش یابد (بیات رستمی و همکاران، ۱۳۸۹، فردین و همکاران، ۱۳۹۸).

پایداری اجتماعی

مفهوم پایداری اجتماعی در تقابل و انتقاد برخی نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران نسبت به رویکرد مدرنیسم شکل گرفت، این نظریات ابتدا از حوزه فلسفه شروع به شکل‌گیری کرد و سپس در سیری مروری به شهرسازی و معماری وارد شد (بدری بنام و همکاران، ۱۳۹۸). پایداری اجتماعی مکان، به معنای توانمندی مکان برای غلبه بر چالش‌ها و مسائل، و واکنش بهینه به تغییرات بیرونی، با ایجاد

تحرك اجتماعى، همبستگى اجتماعى، ظرفيت سازى نهادى، تعلق خاطر مكانى و در حالت كلى ارتقا كيفيت مكان است (جاودان و ركن الدين، ۲۰۱۰).^۱

هدف اصلى پايدارى اجتماعى مكان، ارتقا سطح كيفيت محيط و رضايتمندی کاربران از محيط در شرايط حال و آينده، با لحاظ كردن ارزشهاى فرهنگى و عادات جامعه بنا بر اين، توجه به نيازهاى اساسى وعالى انسان در طراحى معماری، ارتقا كيفيت فضايى و اولويت بندى كيفيتهاى محيط، همخوانى الكوهای زيست محيطى و الكوهای كالبدى بنا و در نهايت چگونگى انعكاس اين نيازها در كالبد فضاي معماری، شروط لازم جهت تامين پايدارى غير. كالبدى فضاي مصنوعى مى باشد (شجاع و سجاذزاده، ۲۰۱۵).^۲ معماری هر جامعه در هر دوره از تاريخ، تبلور ويژگىهاى فرهنگى، اجتماعى، اقتصادى حاكم بر آن جامعه و متشكل از تفكرات و سنن آنان است. از طرفى نيز، معماری و نحوه ارتباط عناصر معماری، بر رفتار انسانها تاثير گذاشته و فرهنگ آنان را متأثر مى نمايد. به ديگر سخن، گرچه بناها و فضاها ساخته دست بشر است، ولى خود نيز بر رفتار اجتماعى و فردى آنان اثر مى گذارد (رحمت، ۱۳۹۹).

آگوست كنت معتقد بود كه عوامل اجتماعى به شدت در رفتار و اعمال افراد مؤثر بوده، آن را شكل مى دهد. وى با برجسته كردن عوامل و شرايط اجتماعى و نقش آنها در پيدايش جرم، موجب به وجود آمدن مكاتبى در ارتباط با مسأله ظهور جرم گرديد كه همه آنها در اين موضوع كه جرم يك پديده اجتماعى و داراى منشأ اجتماعى است، مشترك هستند (قاسم روشن، ۱۳۷۹).

به منظور ارزيباى آثار اجتماعى طيف گستردهاى از شاخصها وجود دارد. در واقع، انتخاب و تعيين شاخصها در امر توسعه و توسعه نيافتگى و اين كه آيا وضعيت توسعه يافتگى، پايدارى را نشان مى دهد يا ناپايدارى را، يكى از مراحل اساسى در امر برنامه ريزى توسعه شهرى است. چنان كه نياز به شاخصهاى توسعه پايدار در كنفرانس محيط زيست و توسعه سازمان ملل كه در ريودوژانيرو و در ژوئن ۱۹۹۲ برگزار شد، مورد تاكيد قرار گرفت و در دستور كار بيست و يك سازمان ملل ذكر شده است (مولدان و بيلهاز، ۱۳۸۱).

روش شناسى تحقيق

پژوهش حاضر يك پژوهش كمى است كه به عنوان يك مطالعه كاربرى با روش «همبستگى» انجام گرديده است. محدوده جغرافيايى مورد مطالعه حوزه استحفاظى هر كلانترى و جامعه آمارى آن، ۲۸ كلانترى مورد مطالعه تهران مى باشد. انتخاب اين ۲۸ كلانترى بر اساس پوشش كامل مناطق تهران بزرگ است. در اين راستا ابتدا به بررسى فضاهاى اصلى كلانترى و تبين جرائم مربوطه به بهبود معماری هر کدام از اين فضاها پرداخته شده است. در نهايت به كشف واثبات رابطه معنادار ميان شاخصهاى اجتماعى محدوده استحفاظى كلانترىها با جرائم مهم (رايج ترينها) به وسيله روش همبستگى پرداخته شده است.

^۱ Javdan & RokneddinEftekhari, 2010

^۲ Shuja & Sajjadzadeh, 2015

داده‌های مورد نیاز شاخص‌های اجتماعی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مراجعه به منابع آماری، صورت گرفته است. روش جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز این پژوهش به تفکیک به شرح زیر می‌باشند:

۱- بعد اجتماعی: اطلاعات میدانی جمع‌آوری شده از کلانتری‌ها، سالنامه آماری سال ۹۸ شهر تهران، اطلس شهرداری تهران.

۲- بعد جرم‌شناسی: آمار نیروی انسانی و تجهیزات سازمانی کلانتری‌ها توسط معاونت طرح و برنامه ناجا، آمار جرم‌ها و پرونده‌ها توسط پلیس پیشگیری ناجا.

تحلیل همبستگی بعد اجتماعی با بعد جرم‌شناسی براساس ضریب دو متغیره پیرسون^۱ با استفاده از نرم‌افزار اسپاس صورت گرفته است و سپس رابطه بین شاخص‌های اجتماعی و نوع و میزان اثرگذاری آنها بر جرائم مشخص گردیده است. در نهایت با استفاده از یافته‌های تحلیل همبستگی و ارتباط عملکردی هر فضای کلانتری با هر جرم به تطبیق این مولفه‌ها با طراحی معماری فضا-محور کلانتری‌ها بر اساس محدوده استحفاظی‌شان پرداخته شده است.

شناخت شاخص‌های اجتماعی ۲۸ کلانتری مورد مطالعه

در ابتدا محدوده استحفاظی کلانتری‌های مورد مطالعه مشخص و بررسی گردید و براساس نسبت‌های جمعیتی ارائه شده در اطلس کلان‌شهر تهران برای ناحیه‌های مختلف هر منطقه شهرداری تهران، نسبت جمعیتی محدوده استحفاظی هر کلانتری نسبت به منطقه شهرداری‌اش مشخص گردید. به همین ترتیب با استفاده از جمعیت ساکن مناطق مختلف ذکر شده در سالنامه سالنامه آماری سال ۹۸ شهر تهران، جمعیت ساکن محدوده استحفاظی هر کلانتری مشخص گردید و همچنین با استفاده از همین روش تمامی آمارهای شاخص‌های اجتماعی برای هر کلانتری مورد مطالعه گردآوری و طبقه‌بندی گردیده است.

نرخ‌های رشد شاخص‌های اجتماعی محدوده استحفاظی

همان‌طور که پیش از این هم بیان شد کلانتری‌ها به عنوان ساختمان‌هایی مهم در سطح شهر باید دارای پایداری (دوام و ماندگاری بالا عمر مفید) باشند. به همین منظور باید در تحلیل شاخصه‌های اجتماعی فقط سه شاخص جمعیت، بعد خانوار و سطح با سواد دارای رشد و تغییر هستند که نرخ رشد آنها مد نظر قرار گرفته شده است.

شناخت جرم‌شناسی ۲۸ کلانتری مورد مطالعه

برای بررسی وضعیت جرم‌شناسی در ۲۸ کلانتری مورد مطالعه آمار کل پرونده‌ای سال ۹۸ و ۵ جرم مهم هر کلانتری به تفکیک از پلیس پیشگیری ناجا دریافت گردید. قابل ذکر که با توجه به این‌که این اطلاعات به‌خاطر دارا بودن طبقه‌بندی محرمانه امکان ارائه به‌صورت تعداد وجود ندارد اما در تحلیل‌های آماری اسپاس تمامی این آمارها لحاظ گردیده‌اند و در جدول زیر نیز نسبت درصدی پرونده‌های پنج جرم مهم به کل پرونده‌های هر کلانتری ارائه گردیده است. در جدول (۳) با توجه به تفاوت نوع جرم در پنج جرم مهم هر کلانتری بنابراین آمار عددی جرم‌های دیگر برای

¹ Pearson Product-moment Correlation Coefficient

کلانتری‌ها مد نظر نبوده است و عدم درج درصد برای تمامی جرم‌ها به دلیل عدم داشتن آمار تعداد پرونده‌های آن جرم می‌باشد نه عدم ارتکاب آن‌ها.

جدول ۳: امار پنج جرم مهم سال ۱۳۹۸ کلانتری‌های مورد مطالعه (منبع: پلیس پیشگیری ناجا)

میزان پرونده‌ها (درصد)										کلانتری
سرقت	نزاع و درگیری	عمومی علیه اموال و اشخاص	مواد مخدر	مالی و اقتصادی	مفاسد اجتماعی	جرایم راهور	اختلافات خانوادگی	تهدید و اکراه	سایر	
۴۹	۱۵	۱۳	۵	۵	-	-	-	-	۱۳	۱۲۳ نیاوران
۴۵	۱۲	۱۳	-	۶	۱۴	-	-	-	۱۰	۱۶۴ قائم
۵۵	۱۱	۷	-	۱۱	۴	-	-	-	۱۲	۱۱۸ ستارخان
۴۵	۱۲	۱۰	-	۸	-	۹	-	-	۱۶۱۶	۱۴۱ شهرک گلستان
۴۷	۱۱	۱۳	-	۸	-	۷	-	-	۱۴	۱۳۹ مرزداران
۵۹	۷	۷	-	۶	۱۲	-	-	-	۹	۱۲۴ قلپک
۵۷	۱۲	۶	۴	۱۰	-	-	-	-	۱۱	۱۴۸ انقلاب
۴۶	۱۴	۱۵	-	۱۰	۶	-	-	-	۹	۱۰۲ پاسداران
۴۶	۱۱	۱۲	۶	-	۷	-	-	-	۱۸	۱۲۷ نارمک
۴۹	۱۵	۱۲	-	۱۰	-	-	۶	-	۸	۱۴۴ جوادیه
۴۶	۱۳	۱۱	۶	۱۲	-	-	-	-	۱۲	۱۲۰ سیدخندان
۵۰	۱۷	۵	-	۱۰	-	۵	-	-	۱۳	۱۳۵ آزادی
۴۱	۲۲	۴	-	۱۳	-	-	۶	-	۱۴	۱۵۱ یافت آباد
۴۸	۱۲	۱۸	-	۷	-	-	۵	-	۱۰	۱۵۰ تهرانسر
۴۳	۲۷	۷	-	۶	-	-	۵	-	۱۲	۱۶۹ مشیریه
۵۷	۱۷	۶	-	۴	۵	-	-	-	۱۱	۱۲۱ سلیمانیه
۴۵	۲۷	۵	۵	۵	-	-	-	-	۱۳	۱۵۸ کیانشهر
۵۵	۱۴	۴	-	۱۵	۴	-	-	-	۸	۱۰۹ بهارستان
۳۵	۲۶	۱۵	-	۶	-	-	-	۹	۹	۱۱۶ مولوی
۵۶	۱۴	۵	-	۹	-	-	۷	-	۹	۱۶۰ خزانه
۴۸	۱۴	۱۳	-	۹	-	-	۵	-	۱۱	۱۰۸ نواب
۵۳	۸	۵	-	۱۵	۶	-	-	-	۱۳	۱۲۹ جامی

۱۱	-	۵	-	-	۷	-	۸	۱۱	۵۸	جامی
۱۴	-	-	-	-	۷	۹	۹	۲۹	۳۲	۱۶۸ سبزه‌آبان
۱۱	-	-	-	-	۹	۳	۴	۲۱	۵۲	۱۵۲ خانی آباد
۱۵	-	۵	-	-	۷	-	۵	۱۹	۴۹	۱۶۱ ابوذر
۱۱	-	۴	-	۱۶	-	-	۱۷	۷	۴۵	۱۰۶ نامجو
۱۱	-	۴	-	-	۷	-	۱۰	۱۳	۵۵	۱۲۸ تهران نو

یافته‌ها (جمع بندی داده‌های ۲۸ کلانتری و همبستگی آن‌ها)

تحلیل توصیفی شاخص‌های اجتماعی در محدوده استحقاقی کلانتری‌ها

در جدول (۴) جمع بندی نتایج به دست آمده از تحلیل توصیفی شاخصه‌های اجتماعی محدوده استحقاقی کلانتری‌ها ارائه گردیده است. نقطه میانگین یا مناسب هر شاخص و بازه میانی آن‌ها قید گردیده است، این نقاط براساس میانگین آمارهای ۲۸ کلانتری مورد مطالعه و بازه میانی آن‌ها براساس انحراف از معیار همان آمارها به دست آمده است. همچنین سه نرخ رشد اصلی پایداری اجتماعی نیز در جدول (۴) ذکر گردیده‌اند که این یافته‌ها می‌تواند متناسب با بازه میانی ذکر شده آن‌ها بر اهمیت شاخص مربوطشان شدیداً اثرگذار باشند. جمع‌بندی اثرگذاری هر یک از این شاخصه‌ها نشان می‌دهد که برای دستیابی به یک کلانتری با طراحی پایدار باید چه شاخص‌هایی را تحت تاثیر قرار داد.

جدول ۴: نتایج تحلیل توصیفی شاخصه‌های پایداری اجتماعی محدوده استحقاقی ۲۸ کلانتری مورد مطالعه تهران بزرگ سال ۹۸ (منبع: نگارندگان)

شاخص‌ها	نقطه میانگین یا مناسب	بازه میانی یا مناسب	واحد	شاخص‌ها	نقطه میانگین یا مناسب	بازه میانی یا مناسب	واحد
جمعیت ساکن	۱۷۰	۲۵۰_۹۰	هزار نفر	میزان سالمندان	۸	۱۲_۴	
جمعیت غیر ساکن	۲۰۲	۲۷۹_۱۲۵	هزار نفر	میزان کودکان	۲۱	۲۷_۱۵	
جمعیت کل	۳۷۲	۴۶۸_۲۷۶	هزار نفر	وضعیت با سواد	۸۹	۹۳_۸۵	
تعداد خانوار	۵۹	۸۷_۳۱	هزار خانوار	میزان تحصیلات عالی	۳۴	۳۷,۵_۳۰,۵	درصد
بعد خانوار	۲,۹۵	۳,۱_۲,۸	نفر	نرخ رشد جمعیت	۱,۵	۳_۰	
نسبت جنسیت	۱	۱,۰۵_۰,۹۵	مرد به زن	نرخ رشد بعد خانوار	-۰,۸	-۱,۱۵_۰,۴۵	
				نرخ رشد با سواد	-۲	-۰,۷_۰,۲	

تحلیل همبستگی بین شاخص‌های اجتماعی و جرائم مهم

در ادامه به منظور کشف رابطه میان بعد اجتماعی با بعد جرم‌شناسی، کلانتری‌های نمونه موردی مورد تحلیل همبستگی قرار گرفتند. این تحلیل براساس ضریب همبستگی دو متغیری پیرسون با استفاده از نرم افزار اسپاس‌اس صورت گرفته است و نتایج آن در ادامه در جدول (۶) آورده شده است. لازم به ذکر است در شاخص‌های جرم‌شناسی تعداد کل پرونده‌ها، تعداد پرونده‌های سرقت، تعداد پرونده‌های نزاع و درگیری و تعداد پرونده‌های جرائم عمومی علیه اموال و اشخاص به جهت این‌که هم آمار ۲۸ کلانتری این شاخص‌ها کامل و موجود بود و هم بررسی همبستگی آن‌ها سبب کشف راه‌کارهای بهبود کیفیت معماری کلانتری می‌شوند، انتخاب گردیده‌اند.

ضریب همبستگی پیرسون که به نام‌های ضریب همبستگی گشتاوری و یا ضریب همبستگی مرتبه‌ی صفر نیز نامیده می‌شود، توسط سر کارل پیرسون معرفی شده است. این ضریب به منظور تعیین میزان رابطه، نوع و جهت رابطه‌ی بین دو متغیر فاصله‌ای یا نسبی و یا یک متغیر فاصله‌ای و یک متغیر نسبی به کار برده می‌شود. ضریب همبستگی پیرسون بین ۱- و ۱ تغییر می‌کند. اگر ۱ باشد، بیانگر رابطه مستقیم کامل بین دو متغیر است، رابطه مستقیم یا مثبت به این معناست که اگر یکی از متغیرها افزایش (کاهش) یابد، دیگری نیز افزایش (کاهش) می‌یابد. اگر ۱- باشد، نیز وجود یک رابطه معکوس کامل بین دو متغیر را نشان می‌دهد. رابطه معکوس یا منفی نشان می‌دهد که اگر یک متغیر افزایش یابد متغیر دیگر کاهش می‌یابد و برعکس. زمانی که ضریب همبستگی برابر صفر است نشان می‌دهد که بین دو متغیر رابطه خطی وجود ندارد.

در تحلیل‌های همبستگی از بعد تحلیلی اجتماعی شاخص‌هایی را که قابلیت همبستگی با جرم‌شناسی را دارند، یعنی بر میزان و نوع جرم می‌توانند اثرگذار باشد انتخاب گردید. و از جرم‌شناسی تعداد کل پرونده‌های کلانتری‌های و جرم‌هایی که جزو پنج جرم مهم کلانتری‌ها بودند به‌جز جرائم راهور و تهدید و اکراه (بخاطر فراوانی کم داده‌ها) انتخاب گردید. همان‌طور که در جدول (۵) تحلیل‌های زیر آورده شده است تعداد کلانتری‌های مورد مطالعه فقط در شاخص‌های تعداد کل پرونده‌ها و جرم‌های سرقت، درگیری و نزاع و جرائم عمومی ۲۸ تا می‌باشد. در باقی جرم‌ها به ترتیب مالی و اقتصادی فقط ۲۶ کلانتری، اختلافات خانوادگی ۱۰ کلانتری، مفاسد اجتماعی ۹ کلانتری و مواد مخدر ۷ کلانتری دارای آمار بوده‌اند و بنابراین در تحلیل همبستگی آنها فراوانی نمونه‌های موردی کمتر بوده است. و هر چه فراوانی نمونه‌های موردی کمتر باشد ضریب اعتبار به نتایج تحلیل آنها نیز به همان نسبت کمتر می‌شود.

تحلیل همبستگی دو مجهولی پیرسون شاخص‌های جرم‌شناسی و شاخص‌های اجتماعی که توسط نرم‌افزار اسپاس‌اس انجام شده است در جدول (۵) طبقه‌بندی گردیده‌اند. و این تحلیل به‌گونه‌ای می‌باشد که ضریب همبستگی پیرسون بین دو شاخص اگر مثبت باشند رابطه مستقیم و اگر منفی باشند رابطه معکوس دارند. همچنین هر چه ضریب به صفر نزدیک باشد دارای رابطه ناچیز و هر چه به یک نزدیک باشد دارای رابطه‌ای کامل می‌باشد. و نتایج این تحلیل در دو گروه (مستقیم و معکوس) زیر طبقه‌بندی گردیده است. با توجه به فراوانی ضرایب به‌دست آمده از جدول زیر، رابطه

شاخص‌هایی که ضریب همبستگی پیرسون بین آنها از صفر الی ۰/۲ فقدان رابطه یا ناچیز از ۰/۲ الی ۰/۴ رابطه کم یا ضعیف، از ۰/۴ الی ۰/۶ رابطه متوسط، ۰/۶ الی ۰/۸ رابطه قوی، ۰/۸ الی ۱ رابطه بسیار قوی طبقه‌بندی گردیده‌اند (کریمی، ۱۳۹۴).

جدول ۵: تحلیل همبستگی دو مجهولی پیرسون بین شاخص‌های جرم‌شناسی و اجتماعی توسط نرم افزار اسپاس اس (منبع: نگارندگان)

مواد مخدر	مفاسد اجتماعی	اختلافات خانوادگی	مالی و اقتصادی	عمومی علیه اموال و اشخاص	نزاع و درگیری	سرقت	کل جرائم	
-۰.۱۱۱	۰.۲۶۳	-۰.۵۷۹	-۰.۲۶۸	۰.۰۶۶	-۰.۱۴۷	۰.۱۶۱	۰.۶۱۰	جمعیت ساکن
-۰.۱۵۵	۰.۱۹۳	-۰.۸۴۴	۰.۱۴۶	۰.۰۵۵	-۰.۲۳۴	۰.۱۶۷	۰.۴۸۵	جمعیت غیر ساکن
-۰.۱۳۹	۰.۳۰۳	-۰.۷۸۶	-۰.۰۴۲	۰.۰۷۴	-۰.۲۳۹	۰.۲۰۲	۰.۶۶۶	جمعیت کل
-۰.۰۸۷	۰.۳۳۴	-۰.۶۴۱	-۰.۲۶۰	۰.۱۱۴	-۰.۲۱۲	۰.۱۶۲	۰.۶۱۸	تعداد خانوار
-۰.۰۲۳	-۰.۷۲۰	۰.۵۷۷	-۰.۰۸۲	-۰.۳۳۱	۰.۶۳۱	-۰.۲۱۲	-۰.۱۶۷	بعد خانوار
-۰.۰۸۷	-۰.۶۶۴	۰.۶۳۵	۰.۱۱۰	-۰.۳۴۲	۰.۶۴۵	-۰.۳۰۱	۰.۰۱۳	نسبت جنسیت (مرد به زن)
-۰.۱۹۴	۰.۶۳۲	-۰.۶۴۰	-۰.۱۱۷	۰.۱۹۹	-۰.۵۶۳	۰.۳۴۳	-۰.۰۵۸	درصد سالمندان بالای ۶۵ سال
۰.۰۴۹	-۰.۶۴۸	۰.۷۱۵	۰.۰۱۷	-۰.۳۸۶	۰.۶۷۲	-۰.۲۵۹	۰.۰۸۴	درصد کودکان زیر ۱۵ سال
۰.۰۴۶	۰.۷۲۲	-۰.۵۹۰	۰.۰۴۴	۰.۲۸۶	-۰.۴۱۰	۰.۲۷۱	۰.۱۵۰	درصد با سواد
-۰.۲۶۰	۰.۵۷۸	-۰.۷۰۷	-۰.۰۰۲	۰.۳۷۰	-۰.۶۳۶	۰.۲۳۶	-۰.۱۳۰	درصد تحصیلات عالی

نتیجه گیری

با استفاده از تمهیدات و اقداماتی در سطح شهر، با رویکرد طراحی محیطی، می‌توان عملکرد و وظایف کلانتری‌ها را به سطحی بهینه ارتقا داد. به همین ترتیب امنیت و کیفیت زندگی اجتماعی شهروندان تحت استحفاظ آن کلانتری‌ها نیز بهبود می‌یابد. جهت دستیابی به این امر، در این پژوهش آمار جرائم (کل جرائم و پنج جرم مهم) ۲۸ کلانتری شهر تهران و آمار پایداری اجتماعی محدوده استحفاظی‌شان (براساس شاخص‌های معرفی شده سازمان ملل) مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به این‌که کلانتری‌های مورد مطالعه به صورت تصادفی و پراکنده در سطح شهر تهران انتخاب گردیده‌اند بنابراین یافته‌های به دست آمده قابل تعمیم به کل شهر تهران می‌باشد. لازم به ذکر است که، شاخص‌های رشد اجتماعی نیز با توجه به بحث پاسخ‌گویی طولانی مدت (پایداری) کلانتری سبب افزایش اثرگذاری شاخص مربوطه‌شان می‌گردند، بنابراین آنها نیز مد نظر قرار گرفتند. رابطه همبستگی (اثرگذاری متقابل) شاخص‌های اجتماعی و میزان و نوع جرائم توسط نرم افزار اسپاس اس مورد تحلیل قرار گرفته است.

بر اساس تحلیل‌های همبستگی صورت گرفته می‌توان بررسی نمود که هر شاخص اجتماعی‌ای تأثیری مستقیم و یا معکوس بر یک جرم یا کلیه جرائم دارد. اگر رابطه مستقیم میان این دو امر باشد عینی با افزایش یکی دیگری نیز افزایش می‌یابد ولیکن در رابط معکوس با افزایش یکی دیگری کاهش می‌یابد. در نتیجه در جدول (۶) این روابط نمایش داده شده است. در ادامه بر اساس بخش رسیدگی کننده به هر جرم در کلانتری رابطه تأثیرگذاری هر شاخص اجتماعی بر هر معاونت نیز به دست آمده است. در واقع یک روند سلسله مراتبی ایجاد شده که با شناخت بعد اجتماعی می‌توان تأثیرگذاری آن را بر جرم دید و در ادامه رابطه این جرم در تأثیرگذاری در فضای معماری پاسخ‌گو به آن جرم را بهبود بخشید.

جدول ۶: جمع‌بندی اثرگذاری سلسله مراتبی تغییر شاخص‌های اجتماعی محدوده استحقاقی کلانتری‌ها بر جرائم و میزان وظایف فضاهای اصلی کلانتری (منبع: نگارندگان)

شاخص‌های اجتماعی	نوع رابطه	جرائم	معاونت رسیدگی کننده
جمعیت ساکن	مستقیم	• کل جرائم	کلیه معاونت‌ها
	معکوس	• اختلافات خانوادگی	معاونت اجتماعی
جمعیت غیر ساکن	مستقیم	• کل جرائم	کلیه معاونت‌ها
	معکوس	• اختلافات خانوادگی	معاونت اجتماعی
جمعیت کل	مستقیم	• کل جرائم	کلیه معاونت‌ها
	معکوس	• اختلافات خانوادگی	معاونت اجتماعی
تعداد خانوار	مستقیم	• کل جرائم	کلیه معاونت‌ها
	معکوس	• اختلافات خانوادگی	معاونت اجتماعی
بعد خانوار	مستقیم	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
	معکوس	• مفاسد اجتماعی	معاونت اطلاعات
	مستقیم	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
نسبت جنسیت (مرد به زن)	معکوس	• مفاسد اجتماعی	معاونت قضایی
	مستقیم	• مفاسد اجتماعی	معاونت تجسس معاونت اطلاعات
	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
درصد سالمندان بالای ۶۵ سال	مستقیم	• مفاسد اجتماعی	معاونت تجسس معاونت اطلاعات
	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
	مستقیم	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
درصد کودکان زیر ۱۵ سال	معکوس	• مفاسد اجتماعی	معاونت اطلاعات
	مستقیم	• مفاسد اجتماعی	معاونت اطلاعات
	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
درصد با سواد	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
	مستقیم	• مفاسد اجتماعی	معاونت اطلاعات
	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
درصد تحصیلات عالی	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی
	مستقیم	• مفاسد اجتماعی	معاونت اطلاعات
	معکوس	• نزاع و درگیری • اختلافات خانوادگی	معاونت قضایی معاونت اجتماعی

با استفاده از این نتایج می‌توان در سطوح خرد و کلان مدیریت شهری اقدامات و تصمیمات در جهت افزایش امنیت شهروندان گرفت اما از آنجا که در این تحقیق هدف ارتقای کلانتری‌ها در جهت بهبود عملکردشان با استفاده از طراحی معماری می‌باشد، در ادامه به ارائه پیشنهادهای طراحی معماری براساس نتایج به‌دست آمده پرداخته شده است.

پیشنهادهای طراحی معماری فضاهای کلانتری

حال این موضوع مطرح می‌شود که چگونه باید از این یافته‌ها که سبب پایداری اجتماعی کلانتری می‌گردد، در طراحی استفاده نمود. این استفاده می‌تواند از سطوح کلان که شامل برنامه‌ریزی‌های سازمانی و فراسازمانی شود تا سطوح خرد را شامل گردد. در ادامه به ارائه راه‌کارهای اجرایی متناسب با شاخص اجتماعی مورد پژوهش برای طراحی یک کلانتری پایدار پرداخته شده است. این اقدامات به صورت کاربردی براساس رابطه اثر گذاری شاخص اجتماعی بر نوع و میزان پرونده‌های کلانتری و ارتباط هر پرونده با بخش رسیدگی کننده‌اش در کلانتری در جدول (۷) ارائه گردیده است. راه‌کارهای پیشنهاد داده شده در نمودار جهت پاسخ‌گویی متناسب بخش مربوطه هر جرم در کلانتری می‌باشد، که بر اساس رابطه هر جرم با بخش یا بخش‌های مربوط خود در کلانتری راه‌کارهای معماری جهت بهبود آن بخش یا فضا در کلانتری مطرح شده است. به‌طور سلسله‌مراتبی به این صورت که رشد هر شاخصه پایداری اجتماعی سبب تغییر در میزان جرائم به خصوصی می‌گردد بنابراین همین امر سبب تغییر در طراحی معماری، بخش رسیدگی کننده آن جرائم در کلانتری می‌گردد.

جدول ۷: راه‌کارهای معماری جهت بهبود هر یک از فضاهای اصلی کلانتری‌ها (منبع: نگارندگان)

راه‌کارهای معماری جهت بهبود هر یک از معاونت‌ها (فضاهای اصلی کلانتری)	
• الزام اتاق مشاوره خانواده و اتاق ممدکاری کودکان • دسترسی مستقیم و سریع از ورودی • وجود حداقل ۳ اتاق • قرارگیری در طبقه همکف • حداقل امکان پاسخ‌گویی به یک خانواده ۵ نفره در یک زمان • دور بودن معاونت از قسمت‌های متشنج کلانتری	معاونت اجتماعی
• الزام فضای انتظار • دسترسی مناسب برای مراجعین عادی • تفکیک بخش‌های مراجعین عادی و مجرمان • دسترسی مجزا با فضای تحت نظرگاه • دسترسی مجزا از پارکینگ برای انتقال بازداشت‌شدگان	معاونت قضایی
• الزام قرارگیری در طبقه همکف • الزام وجود انبار مکشوفه (برای مشروبات الکلی) • ترجیحاً موقعیت قرارگیری نزدیک معاونت اجتماعی	معاونت اطلاعات
• الزام انبار اموال مکشوفه • توجه به افزایش سرانه این معاونت با توجه حجم کاری بالا • دارای دسترسی به آسانسور برای جابجایی انبار مکشوفه • داری اتاقی برای مراجعین عادی و تفکیک از بخش عملیاتی این معاونت	معاونت تجسس

با استفاده از راه‌کارهای پیشنهاد داده شده در این پژوهش می‌توان برای ارتقاء و یا طراحی کلانتری‌های جدید براساس وضعیت اجتماعی محدوده استحفاظی‌شان اقدام اجرایی نمود. به این صورت که ابتدا با بررسی وضعیت اجتماعی محدوده استحفاظی کلانتری مد نظر و قیاس آن با میانگین‌های مدنظر در این پژوهش (جدول ۴)، تفاوت وضعیت اجتماعی آن محدوده را مشخص نمود. در مرحله بعد با توجه به نتایج این تحقیق می‌توان راه‌کارهای ضروری برای طراحی هر فضای اصلی کلانتری جدید را مشخص نمود. این راه‌کارها می‌تواند در شرایط متفاوت بنا بر نظر تخصصی طراحی لحاظ گردند. راه‌کارهای طراحی مذکور براساس میزان افزایش عملکردی که با افزایش هر شاخص به کاربری مرتبط آن در کلانتری تحمیل می‌گردد انتخاب و پیشنهاد شده است. حال این اقدامات همان‌گونه که ذکر شده هم میزان وسعت فضای این کاربری‌ها را پیشنهاد داده و هم سطح امکانات که شامل دسترسی یا موقعیت قرار گیری، تعداد اتاق‌های داخلی، بازشوها و ... می‌شود.

پژوهش‌های آتی

هدف این پژوهش در جهت بررسی اثرگذاری رابطه همبستگی پایداری اجتماعی و جرم‌شناسی بر ساختار معماری کلانتری‌های تهران بوده است، در واقع استفاده از نتایج پژوهش جهت پاسخگویی امکانات کافی و مناسب کلانتری نسبت به جرائم می‌باشد. اما روش و یافته‌های این تحقیق می‌تواند در سطوح سازمانی و کلان برنامه‌ریزی و طراحی جهت پیشگیری از جرایم با استفاده از اصلاح وضعیت اجتماعی محدوده استحفاظی هر کلانتری مورد بررسی قرار گیرد. نتایج این پژوهش‌ها می‌تواند از تمامی سطوح و مکان‌ها (شهرهای مختلف) را با توجه به انتخاب کلانتری‌های مورد مطالعه براساس هدف و نیاز آن پژوهش‌ها شامل گردد. می‌توان با افزودن روش‌های طراحی محیطی نسبت به مقوله مورد نظر، پیشگیری از جرائم در محدوده استحفاظی کلانتری‌ها، اقدام کرد که نیازمند پژوهشی جداگانه است.

- اسکندری، مجتبی، رستگار، علی، گرامی، ایوب. (۱۳۸۹)، ارزیابی بهره‌وری کلانتری و پاسگاه‌های نیروی انتظامی (مطالعه موردی فرماندهی انتظامی استان قم)، دانش انتظامی، دوره ۱۲، شماره ۳، صص. ۱۳۷-۱۶۳.
- بدری بنام، نسیم، و موسوی، میر سعید، و اکبری نامدار، شبنم، و ایران زاده، سلیمان. (۱۳۹۸). شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر پایداری اجتماعی مکان در فضای آموزشی (نمونه موردی: دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی تبریز)، شهر ایمن، ۲(۵).
- بستو، رضا، شرفی، محمدرضا. (۱۳۹۶)، آنچه یک واحد گشت باید بداند. تهران: ناجا، معاونت تربیت و آموزش ناجا، اداره کل منابع و متون درسی.
- بیات، اشکان، رسولی، لیلا. (۱۳۹۲)، طراحی فضای کلانتری نمونه براساس ارزیابی تأثیر آن بر آرامش روانی مراجعان و کارکنان کلانتری. پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی دوره ۶، شماره ۲۲، صص. ۶۱-۹۰.
- بیات رستمی، روحاله؛ کلانتری، محسن و حسنی، سعید، ۱۳۸۹، توانمندسازی معابر و محلات شهری در برابر بزه‌کاری از طریق طراحی محیطی CPTED، دومین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد.
- پلیس پیشگیری ناجا. (۱۳۹۸)، آمار پرونده‌ها و پنج جرم مهمه کلانتری‌ها.
- حیدرزاد، علیرضا، عامری، محمدعلی، یاوری، علیرضا، حمیدی فر، علیرضا. (۱۳۹۹)، بررسی نقش واحدهای مشاوره و مددکاری اجتماعی کلانتری‌ها در ارتقاء سرمایه اجتماعی پلیس (مورد مطالعه: کلانتری‌های شهر مشهد). فصلنامه علمی مطالعات امنیت اجتماعی، دوره ۱۱، شماره ۶۲، صص. ۱۳۹-۱۵۹.
- رحمت، محمد رضا. (۱۳۹۹)، تاثیر معماری بر وقوع جرایم و انحرافات اجتماعی. پژوهش‌های حقوقی میان رشته‌ای، دوره ۱، شماره ۱، صص. ۱۳-۳۰.
- رفیعی کیا، هادی. (۱۳۹۹)، عارضه‌یابی سیستم عملکرد خدمات کلانتری و ارائه راه‌کارهای بهبود. پژوهش‌نامه نظم و امنیت انتظامی، دوره ۱۳، شماره ۴۹، صص. ۴-۲۷.
- سالنامه آماری شهر تهران. (۱۳۹۸)، سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران، تهران: شهرداری تهران.
- شهرداری تهران. (۱۳۹۹)، اطلس کلان‌شهر تهران. بازیابی از <https://atlas.tehran.ir>
- شهبواری، م.، و صمدزاده، ح.، و محمدی، ع.، و قربانی سپهر، آ. (۱۳۹۸). ارزیابی و پایش تاثیر طراحی محیطی در پیشگیری از جرم و اثر آن در احساس امنیت شهروندان با رویکرد CPTED (مورد مطالعه: محله نعمت‌آباد، تهران). پژوهش‌نامه جغرافیای انتظامی، ۷(۲۶)، ۸۹-۱۱۴.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=528273>

• ضرغامی، ا. و بهروز، س. (۱۳۹۴). نقش و مفهوم «فضا» در بازآفرینی نظریه معماری و علوم اجتماعی. مطالعات میان رشته ای در علوم انسانی، ۷(۲) (پیاپی ۲۶)، ۸۱-۹۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=247331>

• فردین، محمدرضا، شفقی، سیروس، بیک محمدی، حسن، رجبی، زهره. (۱۳۹۸). ارائه یک مدل پیشگیری از جرم در منطقه ۵ شهر تهران در ایران بر اساس رویکرد CPTED. جغرافیا و مطالعات محیطی، ۸(۳۱)، ۷-۱۶.

• فلاحت، م. و شهیدی، ص. (۱۳۹۴). نقش مفهوم توده - فضا در تبیین مکان معماری. باغ نظر، ۱۲(۳۵)، ۲۷-۳۸.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=260688>

• قاسم روشن، ابراهیم. (۱۳۷۹). عوامل اجتماعی جرم، معرفت، شماره ۳۶.

• قائمی شاد و توسلی. راهبردهای طراحی شهری جهت افزایش امنیت اجتماعی در شهرهای مرزی با تاکید بر رویکرد CPTED. نشریه علمی دانش انتظامی سیستان و بلوچستان، ۴(۶)، ۱۰۳-۱۱۵.

• کمالی، راحله، صحرانی نژاد، نسیم، رباطی، مریم. (۱۴۰۰). طراحی محیط پارک‌های شهری با رویکرد CPTED با هدف ارتقای احساس امنیت در محله اسلام آباد، منطقه ۲ شهر تهران. پایداری، توسعه و محیط زیست، ۲(۱)، ۴۳-۶۰.

• محمدنسل، غلامرضا. (۱۳۸۹). فرایند پیشگیری از جرم، فصلنامه حقوق، صص. ۳۱۷-۳۳۵.

• مهدی نژادی، ج. و صادقی حبیب آباد، ع. (۱۳۹۷). تفحصی بر فضا و مکان مبتنی بر استعلا معماری و شهرسازی اسلامی ایرانی. نقش جهان، ۸(۴)، ۲۳۱-۲۳۹.

<https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=483766>

• مولدان، بدریچ، بیلهاز، سوزان. (۱۳۸۱). شاخص‌های توسعه پایدار. تهران: ترجمه نشاط حداد تهرانی و ناصر محرم نژاد، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست.

• Clinton, A., & Devlin, A. S. (2011). "Is this really a police station?": Police department exteriors and judgments of authority, professionalism, and approachability. *Journal of environmental psychology*, 31(4), 393-406.

• Dumont, C., & Mourlin, F. (2008, December). Space based architecture for numerical solving. In 2008 International Conference on Computational Intelligence for Modelling Control & Automation (pp. 309-314). IEEE.

• Headley, A. M., Blount-Hill, K. L., & John, V. J. S. (2021). The psychology of justice buildings: A survey experiment on police architecture, public sentiment, and race. *Journal of Criminal Justice*, 73, 101747.

• Javdan, M. ad Rokneddin Eftekhari, A. (2010). Rural Areas Using Case Geographic Information System: Sarband Town (Shazand City - Markazi Application of Remote Sensing and GIS in Planning, Volume 1, Issue 1, pp. 65-78.

- Kalaycı, P. D., & Bilir, M. B. (2016). Police station facades: searching the architectural characteristics that appreciate all. Gazi University Journal of Science, 29(1), 35-48.
- Millie, A. (2012). Police stations, architecture and public reassurance. British journal of criminology, 52(6), 1092-1112.
- Shuja .H and Sajjadzadeh .H ,(2015). National Conference on Architectural Engineering ,Construction and Physical "and Social Balance. Development, Kouhdasht .
- Home Office. (2005). Design Quality for Police Buildings.
- Liu, Z. (2018). The Fourth District Police Station Plan.